

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ЗАПИСКИ

NOTES ON ART CRITICISM

Випуск 44

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ЗАПИСКИ : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. 192 с.

Збірник наукових праць «Мистецтвознавчі записки» має на меті висвітлення різноманітної історичної та теоретичної проблематики мистецтвознавства. Тематика статей пов'язана як із сучасною мистецькою практикою, так і з художньою культурою минулих епох. У статтях представлено широкий спектр сучасної мистецтвознавчої думки.

Видання розраховане на фахівців-дослідників, теоретиків і практиків мистецтва та культурології, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться проблемами художньої культури.

Редакційна колегія

Афоніна О. С., доктор мистецтвознавства, професор (Україна) – *головний редактор*; **Шульгіна В. Д.**, доктор мистецтвознавства, професор – *заступник головного редактора (Україна)*; **Зосім О. Л.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна) – *відповідальний секретар*; **Андросова Д. В.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна); **Гливинський В. В.**, доктор мистецтвознавства, доцент (США); **Донченко Н. П.**, заслужений діяч мистецтв України, професор (Україна); **Жуковін О. В.**, кандидат мистецтвознавства (Україна); **Карпов В. В.**, доктор історичних наук (Україна); **Кафтанджисєв Х.**, доктор габілітований, професор (Болгарія); **Кайл К.**, доктор філософії в галузі мистецтвознавства, габілітований (Німеччина); **Маркова О. М.**, доктор мистецтвознавства, професор (Україна); **Погребняк Г. П.**, доктор мистецтвознавства, доцент (Україна); **Прищенко С. В.**, доктор мистецтвознавства, доцент (Україна); **Роготченко О. О.**, доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України (Україна)

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей: 022 Дизайн; 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація;
024 Хореографія; 025 Музичне мистецтво; 026 Сценічне мистецтво
відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4)

Збірник наукових праць «Мистецтвознавчі записки» індексується в міжнародних базах даних:
International Impact Factor Services; Google Scholar; Journals Impact Factor; BASE; Inno Space,
CEEOL (Central and Eastern European Online Library); Crossref

Надруковано за рішенням Вченої ради
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол засідання Вченої ради № 4 від 27.11.2023)

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор
Рецензування здійснюють члени редакційної колегії

ЗМІСТ

ДИЗАЙН

Бобренко Р. В.	Педагогічні принципи викладання дисциплін мистецького спрямування для майбутніх графічних дизайнерів під час воєнного стану в Україні (на прикладі НАКККІМ)3
Косаревська Р. О.	Візуальна комунікація та маркетинг: аналіз впливу графічного дизайну на споживачів11
Пантус Н. М., Золотарчук Н. І.	Роль графічного дизайну у комп'ютерних поліграфічних дослідженнях: вплив дизайнерських рішень на виробництво та використання продукції18
Ланчак Я. М.	Особливості візуальної ідентифікації сучасних українських театрів засобами графічного дизайну28

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО, ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО, РЕСТАВРАЦІЯ

Афоніна О. С., Юр М. В.	Творча діяльність В.Гегамяна в контексті розвитку одеської школи живопису34
Гамалія К. М., Артеменко Є. О.	Ознаки культурного націоналізму в музейно-галерейній діяльності деколонізованих країн Азії40
Денисюк Ж. З.	Проекції творів українського авангарду в дизайні брендів патріотичних аксесуарів47
Карпов В. В., Пекарчук В. М., Філіна Т. В., Майстренко-Вакуленко Ю. В.	Творчість Феодосія Гуменюка у становленні і розвитку київської школи історичного живопису53
Бардік М. А.	Монументальний живопис церкви Всіх преподобних отців Печерських як віддзеркалення композицій межі XIX – XX століття60
Леонт'єва О. В.	Вихідці з етнічних українських земель на Венеційській бієнале: Луїза Невельсон69
Несмачний С. М.	Міфологічні й релігійні засади символістського живопису Михайла Сапожникова75

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Бермес І. Л.	Камерний хор як творчий організм (на прикладі дрогобицької «Легенди»)82
Козлін В. Й., Грищенко В. І.	Музичні проекти в секвенсорі GUITAR PRO 7.588
Опанасюк О. П.	Концептуальні принципи творчості Валентина Сильвестрова101
Куришев Є. В.	Сучасний стан та ретроспектива розвитку фортепіанного дуету107
Ужинський М. Ю. Сметана О. П.	Специфіка застосування фонограми в естрадній музиці113

Цитування:

Несмачний С. М. Міфологічні й релігійні засади символістського живопису Михайла Сапожникова. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. С. 75–81.

Nesmachnyi S. (2023). Mythological and Religious Basis of Mykhailo Sapozhnykov's Symbolic Painting. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 44, 75–81 [in Ukrainian].

Несмачний Сергій Миколайович,
аспірант Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв,
заступник директора з наукової роботи
Комунального закладу культури «Дніпровський
художній музей» Дніпровської міської ради
<https://orcid.org/0000-0002-8497-7059>
sergey.nesmachniy@gmail.com

МІФОЛОГІЧНІ Й РЕЛІГІЙНІ ЗАСАДИ СИМВОЛІСТСЬКОГО ЖИВОПИСУ МИХАЙЛА САПОЖНИКОВА

Мета статті полягає в аналізі й систематизації образної будови творів двох серій символістського живопису Михайла Сапожникова крізь призму слов'янської та античної міфології, християнської релігії. **Методологія** наукової розвідки базується на використанні системного підходу в поєднанні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, таких як аналітичний, формально-стилістичний, систематизації та узагальнення. Застосування зазначених методів і підходів сприяло ґрунтовному опрацюванню визначеної проблематики й надало змогу сформулювати аргументовані висновки. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному підході до розгляду й узагальнення низки питань щодо впливу слов'янської та античної міфології, християнської релігії на естетику й образний лад символістського живопису М. І. Сапожникова. Зазначену проблематику розглянуто вперше. **Висновки.** Творчість Михайла Сапожникова (1871–1937), як послідовного художника-символіста, займає особливе місце в історії українського образотворчого мистецтва. Представлена в дослідженні низка творів художника засвідчила його безумовний інтерес до античної та слов'янської міфології, а також християнської релігії, що разом є характерним лейтмотивом картин двох символістських серій. Зацікавлення митця міфологією віддзеркалено в представлених образах, у назвах творів, у пантеїстичному настрої більшості символістських картин. Анімїзм — обов'язковий елемент естетики символістського живопису М. І. Сапожникова. За результатами наукової розвідки виокремлено два різновиди постатей за їх функцією та статусом: персоніфікації сил природи, у яких стихії, сама земна матерія постають в антропоморфних і зооморфних формах, а також постаті народної демонології, серед яких виокремлюється постать Пана — ключового персонажа символістських картин митця. За підсумками дослідження виявлено, що 18 символістських картин як своєрідний епіграф мають підібрані автором тематичні цитати з Біблії, які сам художник називав «ключами».

Ключові слова: Михайло Сапожников, символізм, живопис, міфологія, пантеїзм, перша чверть XX століття, Дніпровський художній музей.

Nesmachnyi Sergii, Postgraduate Student at Department of Art Study Expertise, National Academy of Culture and Arts Management, Deputy Director of Research at Dnipro Art Museum

Mythological and Religious Basis of Mykhailo Sapozhnykov's Symbolic Painting

The purpose of the article is to analyse and systematise the figurative structure of artworks from two series of symbolist paintings by Mykhailo Sapozhnykov in the light of Slavic and ancient mythology, Christian religion. **The methodology** of scientific research is based on use of systematic approach in combination of general scientific and special methods of cognition, such as analytical, formal-stylistic, systematisation, and generalisation. The application of these methods and approaches contributed to the thorough processing of the identified issues and made it possible to formulate reasoned conclusions. The scientific **novelty** of research consists in a comprehensive approach of consideration and synthesis on range of issues regarding the influence of Slavic and ancient mythology, the Christian religion on aesthetics and figurative style symbolist painting of M. I. Sapozhnykov. This issue was considered for the first time. **Conclusions.** The artwork of Mykhailo Sapozhnykov (1871–1937), as a consistent symbolist artist, occupies a special place in the history of Ukrainian fine art. Range of the artist's works presented in the research proved his ultimate interest in ancient and Slavic mythology, as well as the Christian religion, which together become a specific keynote of the paintings from two symbolist series. The artist's interest in mythology is reflected in the presented images, in the titles of artworks, and in pantheistic mood of most symbolist paintings. Animism is an obligatory element of the symbolist painting's aesthetics by M. Sapozhnykov. According to the results of scientific research, two types of figures are allocated according to their function and status: personifications of natural forces, where elements and

earthly matter itself, appear in anthropomorphic and zoomorphic forms and figures of folk demonology, among which the figure of Pan stands out – the key character of the artist's symbolist paintings. Following the results of research, it was found that 18 symbolist paintings have thematic quotations from the Bible selected by the author as a kind of epigraph, what are artist by himself called "keys".

Keywords: Mykhailo Sapozhnykov, symbolism, painting, mythology, pantheism, the first quarter of 20th century, Dnipro Art Museum.

Актуальність теми дослідження. Символістський живопис Михайла Сапожникова (1871–1937) займає особливе місце в історії розвитку українського мистецтва першої чверті XX століття. Творчий доробок митця мало відомий широкому загалу. Але варто зазначити, що ім'я майстра поступово входить в обіг української мистецтвознавчої науки. Зауважимо, що систематизація й особливості образного ладу символістських творів митця крізь призму слов'янської, античної міфології та християнської релігії досі не потрапляла у фокус дослідницької уваги. Відповідна наукова розвідка є актуальною як задля аналізу деяких аспектів феномену творчості М. І. Сапожникова, так і в контексті розуміння процесів становлення символізму як напрямку в українському образотворчому мистецтві.

Аналіз досліджень і публікацій. За підсумками опрацювання історіографії щодо заявленої проблематики зазначимо, що питання життєвого шляху й мистецького доробку художника Михайла Сапожникова вивчала обмежена кількість дослідників. Лише на початку 2000-х років його ім'я поступово входить в науковий обіг. Окремі аспекти символістського живопису художника в наукових і науково-популярних публікаціях висвітлювали В. В. Рубан [5, 609], Л. Д. Соколюк [9, 62], О. М. Світлична [7].

Зацікавлення проблематикою впливу релігійних поглядів Михайла Сапожникова на естетику його символістського живопису знаходить певне системне відображення в працях В. В. Кулічихіна, який протягом багатьох років збирав інформацію про життя і творчість художника. Найгрунтовнішою працею дослідника є образотворче видання «Світ символів Михайла Сапожникова», у якому в науково-популярній формі означені ключові факти біографії і презентовано каталог вибраних робіт митця [2]. Проте навіть у такій солідній праці не проведено системної роботи щодо комплексного опрацювання означеної проблематики.

Розгляд наявних публікацій засвідчує відсутність системного дослідження проблеми впливу міфологічних та релігійних

ремінісценцій на естетику й образний лад символістських творів М. І. Сапожникова. Відповідна тематика висвітлена фрагментарно й вимагає подальшого розроблення.

Мета статті полягає в систематизації образного ладу символістського живопису М. І. Сапожникова крізь призму слов'янської та античної міфології, християнської релігії.

Виклад основного матеріалу. Творчість Михайла Сапожникова (1871–1937), зважаючи на його унікальність як послідовного символіста, посідає особливе місце в історії українського образотворчого мистецтва 1910-х — 1920-х років. Водночас, на жаль, прізвище майстра і його доробок майже не відомі за межами нечисленного кола знавців.

Михайло Сапожников не вів щоденника, не залишив мемуарів. До наших часів зберіглася тільки одна програмна стаття художника — «Про символічну творчість у мистецтві» [6]. Саме з ідеями й естетикою символізму — важливою філософською і мистецькою складовою світової та української культури кінця XIX — початку XX століття — пов'язана визначна частина творчого доробку художника.

Більша частина життя митця пов'язана з Україною, з містом Катеринославом (сучасна назва — Дніпро). Народився ж Михайло Сапожников 27 вересня 1871 року в Саратові. Одразу після закінчення фахового мистецького закладу в 1895 році він отримав призначення до міста Павлограда (сучасна Дніпропетровська область). Тут розпочався відлік творчої і педагогічної діяльності художника.

1908 року Михайло Сапожников переїхав до Катеринослава, де жив і працював до 1937 року. Художник одразу включився в бурхливе культурне життя губерньського міста. Займався просвітницькою і педагогічною діяльністю, постійно брав участь як експонент у місцевих художніх виставках, як член художньої комісії Катеринославського наукового товариства викладав на художніх курсах, започаткованих художньою комісією, виступав одним з ініціаторів створення й відкриття художнього музею навесні 1914 року. Наразі саме Дніпровський художній

музей володіє найбільшою (272 твори живопису й графіки) з відомих колекцій робіт Михайла Сапожникова.

Музейна колекція робіт художника дає доволі цілісне уявлення про його мистецькі уподобання й пошуки, адже за часом збірка охоплює більш ніж чотири десятиліття творчого шляху маляра (1890-ті — 1930-ті рр.). Особливий інтерес викликають роботи символістського спрямування й відповідний допоміжний матеріал (постановки, етюди, ескізи). Роботи, об'єднані у дві серії по 12 картин, значно відрізняються за художньою мовою. Хоч символістський напрям в образотворчому мистецтві не слід обмежувати певним мистецьким стилем, усе ж таки варто зазначити, що роботи двох серій стилістично тяжіють до мистецтва модерну.

Досліджуючи творчий доробок художника в царині символістського живопису, бачимо Михайла Сапожникова як митця, який перебував у постійному пошуку. Суб'єктивно перетлумачуючи зримі натурні форми, він пропонує в окремих символістських творах доволі різні художні рішення. Те ж, що споріднює символістські картини майстра, слід шукати в площині не стилістичній, а радше ідейній та естетичній.

Своєрідними лейтмотивами символістського живопису М. І. Сапожникова є безсумнівний інтерес до античної та слов'янської міфології, а також християнської релігії.

Зацікавлення міфологією, зокрема греко-римською, Михайла Сапожников не здається випадковим, адже для європейського мистецтва антична міфологія протягом століть залишалася чинною культурологічною нормою, або навіть певним еталоном [8, 8]. Сюжети, мотиви, герої численних міфів давніх

еллінів мали величезний вплив на світову культуру як минулого, так і сучасності, що відбився, зокрема, і в українському образотворчому мистецтві. Інтерес Михайла Сапожникова до міфології, передусім античної та слов'янської, виявляється і у створених образах, і в назвах картин, і в помітному пантеїстичному дусі багатьох його символістських творів.

Досліджуючи світ символістського живопису Михайла Сапожникова крізь призму міфології, за статусом і функційною семантикою постатей можна простежити й виокремити два вектори: 1) персоніфікації сил природи, стихій; 2) персонажі народної демонології.

Найкращі взірці символістської творчості художника сповнені духом обожненої, натхненої природи, таким характерним для світогляду як давніх слов'ян, так і давніх греків. Стихії, сама земна матерія начебто «оживають» у творах митця, матеріалізуючись в антропоморфних і зооморфних формах.

Характерними зразками, які демонструють цю пантеїстичну світоглядну концепцію М. І. Сапожникова, є роботи «Хвиля» (полотно, клейові фарби, 56×207 см) та «У затоці» (полотно, клейові фарби, 104×177 см), включені до першої символістської серії (рис. 1). Морський вал у картині «Хвиля» трансформується в грізного старця, що «накочується» на скелясте узбережжя, перетворене на жіночу фігуру, поки спить її пес-охоронець — гірський масив заднього плану. На картині ж «У затоці» вечірнє місто обертається на тулуб казкового плазуна, а дерева трансформуються у фігури-силуети, начебто задрапіровані в чернецькі балахони.



Рис. 1. М. І. Сапожников. «Хвиля». До 1917 р.
Полотно, клейові фарби, 56×207 см.
Збірка Дніпровського художнього музею

Анімізм у його найширшому розумінні — неодмінний елемент естетики символістського живопису Сапожникова. Кордони між живою і неживою природою в роботах художника стираються. Повітря, земля, вода — усе сповнене дива для митця, довілля в його картинах живе, діє, говорить. У роботах другої серії символістських творів

— «Вихор» (полотно, клейові фарби, 134×129 см) і «Тривога» (полотно, клейові фарби, 133×129 см), в антропоморфних персоніфікаціях грози й вихору майстер начебто візуалізує ту дивну силу, якою, на переконання стародавнього слов'янина-язичника, був наповнений всесвіт [1, 17] (рис. 2).



Рис. 2. М. І. Сапожников. «Вихор». До 1926 р.
Полотно, клейові фарби, 134×129 см.
Збірка Дніпровського художнього музею

Окрім абстрактних персоніфікацій явищ природи, центральними героями символістських картин маляра виступають міфологічні персонажі, постаті яких подекуди можна досить впевнено ідентифікувати. Перш за все виокремимо персонажів нижчої слов'янської міфології — це демонічні постаті, лісові та водяні духи. Поміж образів такого плану наскрізним персонажем є постать Пана, який є лейтмотивом символістських серій майстра.

Сучасники Михайла Сапожникова, наприклад художники О. Кульчицька, М. Врубель, М. Реріх, також розв'язували завдання створення подібного персонажа [4, 301–317], пропонуючи різноманітні втілення

одного з найвідоміших образів народної слов'янської міфології — лісовика.

У творах символістських серій Михайла Сапожникова натрапляємо на цю постать тричі. До творів першого циклу належить картина «Пан» (полотно, клейові фарби, 98×96 см), виконана лаконічною художньою мовою з виразною «графічною» лінією і стриманим локальним кольором холоднувато-синьої гами — вони притаманні більшості творів цієї серії (рис. 3). До творів другого циклу включено дві роботи пасторального плану — «Народження пана» (полотно, клейові фарби, 66×97 см) і «Пісня сопілки» (полотно, клейові фарби, 100×188 см), написані в більш реалістичному ключі, з активним цитуванням здобутого натурного плерного матеріалу (рис. 4).



Рис. 3. М. І. Сапожников. «Пан». До 1917 р.
Полотно, клейові фарби, 98×96 см.
Збірка Дніпровського художнього музею

Видається, що саме в образі цього персонажа Михайло Сапожников вирішує для себе одне з головних естетичних питань образотворчого мистецтва часів модерну — гармонії людини й довкілля, природи. Не аналізуючи детально кожен з названих робіт, відзначимо важливі спільні риси представленого образу. У ньому наявні зовнішні атрибути, властиві як фольклорним уявленням про язичницького лісовика [1, 109], так і про античне божество Пана [8, 201–202]. Дух лісу художник матеріалізував у чоловічій фігурі кремезної статури з пишною бородою. Нагота образу сприймається як органічна деталь навколишнього пасторального середовища. На «містичний» генезис зображеної постаті вказують тільки маленькі специфічні різьки, а також беззмінний атрибут античного божества — сопілка, чарівні звуки якої заворожують жителів казкового лісу.

Образ Пана — стрижневого персонажа двох символістських серій митця — не є повтором якогось знаного прототипу в царині образотворчого мистецтва або ілюстрацією конкретного літературного твору — це результат ретельного опрацювання, творчого перетлумачення й авторської

інтерпретації народнопоетичного матеріалу язичницького слов'янського та класичного античного епосів. Створений образ є показовим прикладом того, як, звертаючись до міфології та переосмислюючи архетипні образи в межах однієї символістської композиції чи навіть одного конкретного образу, художник об'єднує міфологеми, залучені з різних культурних та історичних контекстів.

Передбачаючи те, що його ідеї непросто буде зрозуміти відповідно саме до авторського задуму, і намагаючись усе ж таки надати конкретні інтенції своїм символічним творам, Михайло Сапожников, окрім оригінальної назви й певного запланованого експозиційного місця (бо картини в серії мають визначений порядковий номер), підбирає до творів відповідні цитати з Біблії. Такі «коментарі» зі Святого Письма, які сам автор називав «ключами» [3, 48], мають 18 з 24 картин символістських серій. До картини «У затоці» такою анотацією слугує рядок Старого Заповіту з Книги пророка Єремії (26:6): «...а місто це дам на прокляття для всіх народів землі». Такий епіграф не лише налаштовував на певний настрій і демонстрував відповідне

авторське ставлення до відтвореного образу, а й надавав людині того часу, що зазвичай була

добре знайома з біблійними текстами, певний асоціативний ряд.



Рис. 4. М. І. Сапожников. «Пісня соїлки». До 1926 р.¹
Полотно, клейові фарби, 100,5×188,5 см.
Збірка Дніпровського художнього музею

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше розглянуто проблематику впливу слов'янської та античної міфології, християнської релігії на формування естетики й образного ладу символістського живопису Михайла Сапожникова.

Висновки. Творчий доробок маляра Михайла Сапожникова, як послідовного художника-символіста, займає виняткову позицію в історії українського образотворчого мистецтва.

Рефреном образної будови символістського живопису митця є інтерес до класичної елліністичної та язичницької слов'янської міфології, що відбивається і в представлених постатях, і в назвах окремих творів, і у відчутному пантеїстичному настрої багатьох символістських робіт. Стихії, сама земна матерія начебто «оживають» у творах митця, упредметнюючись в антропоморфних і зооморфних постатях. Рубіж поміж живою і неживою природою в роботах художника зникає.

Анімізм — незмінний елемент естетики символістського живопису Сапожникова, а пантеїзм — його ключова філософська характеристика.

За підсумками наукової розвідки означено центрального персонажа

символістських творів художника — постать Пана. Цей образ — показовий приклад ґрунтовного переосмислення й інтерпретації митцем міфології стародавніх слов'ян і класичного греко-римського епосу.

У процесі наукової розвідки виявлено, що 18 робіт мають підібрані автором тематичні цитати з Біблії, які сам художник визначав як певні «ключі» до своїх символістських творів.

Примітки

¹ Відповідно до рішення Фондово-закупівельної комісії Дніпровського художнього музею (Протокол № 2 від 02 листопада 2023 року) внесені зміни до музейної атрибуції двох символістських серій картин Михайла Сапожникова, а саме:

- В датуванні першої серії символістських картин Михайла Сапожникова, вважаючи датування, раніше занесене до фондово-облікової документації – 1906–1916 рр., не аргументованим належно, вказати: «створені до 1917 р.»;
- В датуванні другої серії символістських картин Михайла Сапожникова, вважаючи датування, раніше занесене до фондово-облікової документації – 1918–1924 рр., не аргументованим належно, вказати: «створені до 1926 р.».

Література

References

1. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів : Інститут народознавства Національної академії наук України, 2000. 263 с.
2. Куличихин В. В. Мир символов Михаила Сапожникова. Дніпро : Литограф, 2018. 176 с.
3. Матеріали доповіді Шило С. І. від 21.12.1971 «М. І. Сапожников (1871–1937)». *Архів Дніпровського художнього музею*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1. 90 акр.
4. Порожнякова Н. Образы низшей славянской мифологии в изобразительном искусстве конца XIX – начала XX вв. (На примере произведений В. Васнецова, М. Врубеля, Н. Рериха, Е. Кульчицкой). *Сучасне мистецтво : наук. збірник*. 2007. Вип. 4. С. 309–323.
5. Рубан В. Вплив символізму та модерну. *Історія українського мистецтва*. У 5 т. / НАН України ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, голов. ред. Г. Скрипник. Київ, 2006. Т. 4: Мистецтво XIX століття. С. 600–611.
6. Сапожников М. И. О символическом творчестве в искусстве. *Аргonautы : журнал искусств*. Екатеринослав, 1918. №1. С. 23–24.
7. Світлична О. М. Символічна творчість Михайла Сапожникова. *Вісник Харківської державної академії дизайну та мистецтв*. Харків, 2008. № 12. С. 129–137.
8. Словник античної мітології / упоряд. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. 312 с.
9. Соколюк Л. Мистецтво 1900-х – першої половини 1930-х років. Живопис. *Історія українського мистецтва: У 5 т. / НАН України ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, голов. ред. Г. Скрипник*. Київ, 2007. Т. 5: Мистецтво XX століття. С. 64–111.

1. Hnatiuk, V. (2000). Essay on Ukrainian mythology. Lviv: Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
2. Kulichykhin, V. V. (2017). The world of symbols of Mykhailo Sapozhnykov. Dnipro: Litohrad [in Russian].
3. Materials of the report of S. I. Shylo “M. I. Sapozhnykov (1871 – 1937)” (1971, December 21). Archive of the Dnipro Art Museum. F. 1, Ser. 1, Unit 1, 91 fols [in Russian].
4. Porozhniakova, N. (2007) Images of lower Slavic mythology in the visual arts of the late 19th and early 20th centuries. *Contemporary art*, 4, 309–323 [in Ukrainian].
5. Ruban, V. (2006). The influence of symbolism and modernism. *History of Ukrainian art*, 4, 600–611 [in Ukrainian].
6. Sapozhnykov M. (1918). About symbolic creativity in art. *Argonauts*, 1, 23–24 [in Russian].
7. Svitlychna, H. M. (2008). Mykhailo Sapozhnikov’s symbolic creative work. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 8, 68–74 [In Ukrainian].
8. Kozovyyk, I. Ya., Ponomariv O. D. (2006). (Eds). The Dictionary of Ancient Mythology. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
9. Sokoliuk, L. (2007). The art of the 1900s – the first half of the 1930s. *Painting. History of Ukrainian art*, 5, 64–111 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.09.2023
Отримано після доопрацювання 02.11.2023
Прийнято до друку 10.11.2023

Наукове видання

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ЗАПИСКИ

NOTES ON ART CRITICISM

Випуск 44

Редактор ***О. І. Бугайова***

Редагування англomовних статей, анотацій і транслітерації ***О. Б. Рубчак***

Комп'ютерна верстка ***А. С. Терещенко***

Адреса редакції: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11, кім. 210
e-mail: nauka@dakkkim.edu.ua

Вимоги до публікацій на сайті:
<https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/requirements.pdf>

Здано до набору 01.12.2023. Підп. до друку 04.12.2023.
Формат 60x84 ¹/₈. Папір офсетн. № 1. Друк офсетний.
Умов. арк. 22,32. Облік.-вид. арк. 18,67. Наклад 300 прим.

Надруковано:

Свідомство суб'єкта видавничої справи